

Violetta Głuszkowska

Ogólna charakterystyka trudności w nauce czytania i pisania

Czytanie i pisanie to podstawowe umiejętności zdobywane podczas nauki w szkole. Kształcą się je i doskonalą od wczesnych lat szkolnych przez wszystkie etapy edukacji. Początkiem budowania tych umiejętności jest tzw. gotowość do nauki czytania i pisania. A. Brzezińska pojęcie gotowości definiuje jako wrażliwość na znaki, ich istotę i znaczenie w procesie komunikowania się z otoczeniem¹. Uważa, że na gotowość do nauki czytania i pisania składają się procesy psychomotoryczne, poznawcze i emocjonalno-motywacyjne:

- a) procesy psychomotoryczne związane z funkcjami percepcyjno-motorycznymi w obszarze analizatorów wzrokowego, słuchowo-językowego i ruchowego,
- b) procesy poznawcze obejmujące myślenie pojęciowo-słowne i myślenie oparte na materiale językowym i niejęzykowym,
- c) procesy emocjonalno-motywacyjne stanowią bazę dla dwóch wcześniejszych sfer. Dziecko gotowe do czytania docenia wartość tej czynności i opanowuje ją znacznie szybciej i efektywniej. Kierując się ciekawością, chętniej poznaje to, czego nie zna, a co dopiero odkryje w zetknięciu z książką. Otwarta postawa wobec książki sprzyja czytaniu w sposób twórczy, krytyczny i analityczny².

Czynność czytania i pisania angażuje wiele mechanizmów mózgowych i przebiega z udziałem wielu układów, łączących zróżnicowane struktury anatomiczne³. Dowiedziono, że czytanie i pisanie uaktywnia procesy percepcyjne, myślowe, językowe, pamięciowe i ruchowe. Na szybkie i sprawne wykonanie przez człowieka czynności czytania i pisania ma wpływ również uwaga, odpowiedni poziom pobudzenia organizmu i wspomniane wyżej zaangażowanie procesów motywacyjnych, procesów emocjonalnych. Podczas czytania uaktywniają się procesy poznawcze: wzrokowe, słuchowe, dotykowe, kinestetyczne poza tym pamięć i funkcje ruchowe. Podczas czytania ma zawsze miejsce dekodowanie tekstu oraz interpretowanie treści. Natomiast pisanie polega na formułowaniu treści i kodowaniu jej za

¹ M. Bogdanowicz, A. Borkowska, *Model rozpoznawania specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu*, [w:] Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe, część I, Warszawa 2010, s. 93.

² M. Bogdanowicz, A. Borkowska, *Model...* op. cit. s. 93-94..

³ L. Utrat- Milecka, *Zaburzenia percepcji wzrokowej*, [w:] Irena Sosin (red) *Terapia pedagogiczna uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się*, RAABE ZAJRZYJ I ZNAJDŹ, Warszawa 2008, s. 4.

pomocą przyjętych umownie znaków⁴. Czytanie i pisanie są tak silnie ze sobą powiązane, że bez nich nie można wyobrazić sobie komunikacji werbalnej.

Czytanie i pisanie jako umiejętności szkolne kształtują się w zaprogramowanym nauczaniu, które stosuje określone metody i środki, adekwatne do wieku i poziomu rozwoju dziecka. Ważne znaczenie dla przyswajania umiejętności czytania i pisania ma opanowanie systemu językowego danego języka w zakresie fonologii, morfologii, syntaktyki i semantyki. Czytanie ze zrozumieniem angażuje myślenie pojęciowo-słowne, elastyczność, produktywność i krytycyzm myślenia.⁵

Brzezińska w czynności czytania wyodrębnia trzy płaszczyzny: techniczną (związaną z dekodowaniem), semantyczną (tożsamą z czytaniem ze zrozumieniem) oraz krytyczno-twórczą⁶. Tę ostatnią autorka każe wiązać ze zdolnością do podejmowania refleksji i zajmowania stanowiska wobec przeczytanych treści i ich ukrytych znaczeń.

Znakomita większość osób bez trudności posługuje się tymi technikami szkolnymi. Istnieje jednak pewna liczba uczniów, którzy - mimo normy intelektualnej i prawidłowego rozwoju umysłowego – nie mogą biegle ich opanować i mają trudności w czytaniu i pisaniu. Wydawałoby się, że wraz z rozwojem cywilizacyjnym i zaawansowaniem technologicznym odsetek takich dzieci będzie spadał, ale wcale tak nie jest. Badania Polskiego Towarzystwa Dysleksji pokazują, że wśród populacji mamy 9-10% dzieci z dysleksją⁷.

Dysleksja rozwojowa to specyficzne trudności w pisaniu i czytaniu u dzieci o prawidłowym rozwoju umysłowym. Zdarza się często, że występuje u dzieci zdolnych. W każdej klasie uczą się dzieci z dysleksją rozwojową, czyli ze specyficznymi trudnościami w nauce czytania i pisania. Określenie „specyficzne” podkreśla charakter tych trudności – wąski i ograniczony. Przez specyficzne trudności w uczeniu się rozumie się, nasilone trudności w opanowaniu czytania ze zrozumieniem i poprawnego pisania. Przyczyną specyficznych trudności w uczeniu się jest nieharmonijny rozwój psychoruchowy, przejawiający się opóźnieniem rozwoju określonych funkcji: motorycznych, wzrokowo-przestrzennych, słuchowo-językowych. Dysleksja rozwojowa wcale nie wynika z niewłaściwej opieki wychowawczej i dydaktycznej ani z zaniedbania środowiskowego, ani

⁴ L. Utrat- Milecka, *Zaburzenia percepcji wzrokowej*, [w:] Irena Sosin (red) *Terapia pedagogiczna uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się*, RAABE ZAJRZYJ I ZNAJDŹ, Warszawa 2008, s. 4.

⁵ L. Utrat- Milecka, *Zaburzenia ...* op. cit. s. 3.

⁶ Tamże, s. 3

⁷ M. Bogdanowicz, *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*, Wydawnictwo HARMONIA, Gdańsk 2004.

istotnych wad narządów zmysłów, ale jest wynikiem deficytów rozwojowych u dziecka z co najmniej przeciętną sprawnością intelektualną. Słowo „rozwojowy” wskazuje na to, że uczniem ze SPE w czytaniu i pisaniu nie zostaje się nagle, trudności te utrzymują się przez cały okres rozwoju dziecka, gdyż jest uwarunkowany nieprawidłowym funkcjonowaniem układu nerwowego.

Dysleksja rozwojowa może występować jednocześnie lub w izolacji pod kilkoma postaciami, mianowicie jako specyficzne trudności w opanowaniu mowy (tzw. SLI – specyficzne zaburzenia rozwoju językowego)⁸, dysleksja, dysgrafia, dysortografia, a w przypadku specyficznych trudności w uczeniu się matematyki - głównie arytmetyki - jako dyskalkulia. Dysleksja (z gr. *lexis* – słowa, z łac. *legare* – czytać) to określenie specyficznych trudności w czytaniu. Dysortografia (z gr. *orthos* – prosty, prawidłowy; *grapho* – pisać, rysować) to określenie trudności w opanowaniu poprawnej pisowni. Dysgrafia (z gr. *grapho* – pisać, rysować) to określenie trudności w opanowaniu czytelnego, kształtnego pisma.

Dysleksję rozpoznaje się po objawach osiowych. Do objawów osiowych należy:

- a) rozbieżność między poziomem czytania a rezultatami w nauce innych przedmiotów,
- b) wyraźna rozbieżność między poziomem rozwoju umysłowego a poziomem czytania,
- c) często występujące błędy w czytaniu,
- d) obniżony poziom graficzny pisma,
- e) obniżona zdolność analizy i syntezy wzrokowej i słuchowej,
- f) zaburzenia orientacji czasowo-przestrzennej,
- g) zaburzenia rozwoju ruchowego i sprawności manualnej,
- h) zaburzenia procesu lateralizacji,
- i) brak uszkodzenia narządu wzroku, słuchu oraz poważnego uszkodzenia mózgu,
- j) dziedziczne występowanie trudności w czytaniu i pisaniu,
- k) w normie lub wyższa niż przeciętna inteligencja⁹.

Poza objawami osiowymi mamy objawy dodatkowe. Wśród nich można wyróżnić:

- a) trudności w opanowaniu języków obcych,
- b) zaburzenia w rozwoju mowy, artykulacji,

⁸ Tamże, s. 4

⁹ M. Bogdanowicz, *Diagnoza dysleksji rozwojowej w Polsce*, [w:] B. Kaja (red), *Diagnoza dysleksji*, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2003, s. 9 - 35.

- c) trudności w nauczaniu się działań matematycznych,
- d) trudności z nazywaniem,
- e) trudności z wyszukiwaniem najistotniejszej myśli z danego tekstu,
- f) zaburzenia zachowania i objawy nerwowości współwystępujące z trudnościami w czytaniu i pisaniu,
- g) niepowodzenia w uczeniu się pomimo odpowiedniej motywacji,
- h) częściej występujące trudności w czytaniu i pisaniu u chłopców niż u dziewcząt¹⁰.

Specyficzne trudności w nauce czytania i pisania można zauważyć dość wcześnie. Już w wieku poniemowlęcym i przedszkolnym dostrzega się dzieci zagrożone tym problemem. Dzieckiem „ryzyka dysleksji” jest dziecko pochodzące z nieprawidłowej ciąży i porodu, a także dziecko, u którego w rodzinie występowały te zaburzenia. Do wczesnych objawów tzw. ryzyka dysleksji zaliczyć należy między innymi: opóźniony rozwój mowy, wadliwą wymowę, oburęczność, mylenie stron ciała, niską sprawność i koordynację ruchów podczas samoobsługi, zabawy, rysowania itp., trudności z różnicowaniem głosek podobnie brzmiących, głoskowaniem, sylabizowaniem, myleniem liter grafopodobnych, opuszczaniem liter, błędami ortograficznymi, pomimo znajomości zasad¹¹. Dziecko mające zaburzone funkcje poznawcze i ruchowe często doświadcza niepowodzeń szkolnych, dlatego potrzebuje wsparcia ze strony rodziców i nauczycieli.

Nie wolno lekceważyć symptomów zapowiadających przyszłe trudności w czytaniu i pisaniu. Tylko wczesna interwencja może w znacznej mierze zmniejszyć skutki zaburzeń dyslektycznych. W celu zdiagnozowania problemu należy skontaktować się z poradnią pedagogiczno-psychologiczną, gdzie zespół specjalistów postawi diagnozę i wyda opinię. Dziecko zgłoszone do poradni przebadają pedagog, psycholog, czasem logopeda i psychiatra dziecięcy, posiadający przygotowanie w zakresie neurologii dziecięcej, w razie potrzeby okulista, laryngolog, neurolog dziecięcy. Jako że dysleksja rozwojowa jest problemem wieloaspektowym, trudności z nią związane będą występowały w obszarze percepcji wzrokowej, słuchowej, motoryki i lateralizacji.

¹⁰ Tamże.

¹¹ M. Bogdanowicz, *O dysleksji, czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu – odpowiedzi na pytania rodziców*, Wydawnictwo Linea, Lublin 1994.

Bibliografia:

Bogdanowicz M, Kisiel B., Przasnyska M, Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka, WSiP, Warszawa 1992.

Bogdanowicz M., *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*, wyd. Harmonia, Gdańsk 2004.

Bogdanowicz M., *O dysleksji, czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu – odpowiedzi na pytania rodziców*, wydawnictwo „LINEA”, Lublin 1994.

Bogdanowicz M. , Adrianek A. (2004). *Uczeń z dysleksją w szkole, poradnik nie tylko dla polonistów*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2004.

Bogdanowicz M. , Adrianek A. , Rożyńska M., *Uczeń z dysleksją w domu, poradnik nie tylko dla rodziców*, Wydawnictwo Operon, Gdynia(2011).

Kaja B., *Diagnoza dysleksji*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2003.

Kaja B., *Zarys terapii dziecka*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1998.

Naprawa R., Tanajewska A., Szczepańska K., *Uwierz w siebie*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2010.

[Brak autora], *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Materiały szkoleniowe, część I, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.

Sosin I. (red.), *Terapia pedagogiczna uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się*,